

مارک ایران

تدوین هیأت علمی
 مارک ایران
 ۱۳۸۱

۵۶

• محمد حسن زاده
عضو هیأت علمی دانشگاه تربیت مدرس

• مارک ایران، تدوین کمیته ملی مارک ایران،
تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی
ایران، ۱۳۸۱، ۴۱۹ صفحه، وزیری.

کتابخانه ملی ایران در راستای سازگار کردن اطلاعات کتابشناختی خود با موادیں بین المللی و نیز دستیابی به نظام مطلوب اطلاع رسانی ملی و ایجاد شبکه اطلاع رسانی سازگار با نظام جهانی اطلاعات در فروردین سال ۱۳۷۷ اقدام به تشکیل کمیته ملی مارک ایران نمود. این کمیته که کتاب مارک ایران حاصل تلاش بی شائبه اعضای آن است با هشت

نفر به شرح زیر کار خود را شروع کرد:

۱. مهندس امیر پارسی، عضو هیأت علمی مرکز مدارک علمی ایران.
۲. شیرین تعاونی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.
۳. دکتر فریدرخ خسروی، معاون پردازش و پژوهش کتابخانه ملی ایران.
۴. مهندس مهران رهگذر، مدیرکل خدمات ماشینی و اطلاع رسانی سازمان نظارت بر قیمت وزارت بازرگانی.
۵. پوری سلطانی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.

۶. دکتر زهرا شادمان، عضو بازنیسته هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.

۷. دکتر ماندانا صدیق بهزادی، عضو هیأت علمی کتابخانه ملی ایران.

۸. دکتر مرتضی کوکبی، دانشیار گروه علوم کتابداری دانشگاه شهید چمران اهواز.

این کمیته مسئولیت تهیه و تدوین مارک ایران را بر عهده گرفته و کار به هنگام سازی و انتشار ویراستهای جدید و اضافات و تغییرات مارک ایران را ادامه می‌دهد.

کتاب مارک ایران به عنوان نخستین دستنامه مارک ایران منتشر شده است. همان‌گونه که در مقدمه کتاب اشاره شده در مرحله نخست فقط به تک نگاشتها اکتفا شده است و کمیته در نظر دارد در ویراستهای بعدی پیاپندها، مواد دیداری و شنیداری، مواد جغرافیایی و فایل‌های کامپیوتری را به تفصیل بیاورد.

این کتاب از قسمت‌های زیر تشکیل شده است:
مقدمه

نحوه تنظیم دستنامه

ساختار فرمت مارک ایران

اطلاعات عمومی برچسب رکورد و فیلد های داده ای

برچسب رکورد

علاوه بر قسمت‌های بالا، هفت پیوست (کد زبان‌ها، کدکشورها، کد نقش‌ها، کد نمایه انگلیسی به فارسی، کد نظامهای موضوعی، قواعد فهرست نویسی و کد فرمت، اطلاعاتی که باید به ضمیمه رکوردهای می‌باشد ارائه شود، مثال‌ها) و دو واژه‌نامه فارسی انگلیسی و انگلیسی فارسی نیز در آخر کتاب آورده شده است.

در پیشگفتار کتاب پس از توضیحی مختصر از تاریخچه مارک و پیدایش مارک‌های ملی و مارک جهانی و لزوم یکدستی اطلاعات کتابشناختی در کشورهای مختلف، روند شکل‌گیری کمیته ملی مارک ایران بیان شده است. همچنین در این قسمت روش کار و تبعات مارک ایران را که بر مبنای مارک جهانی پایه‌ریزی شده، شرح داده است. این کتاب صرفاً تک نگاشتها را در بر می‌گیرد و به سایر اشکال مواد اطلاعاتی نمی‌پردازد.

در مقدمه کتاب هدف و دامنه مارک ایران تشریح شده است. در قسمت تداوم مارک ایران اشاره گردیده که کمیته دائمی مارک ایران که بخشی از معاونت پردازش و پژوهش کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران است مسئولیت رسیدگی به مارک ایران و اصلاح و گسترش آن را بر عهده دارد و سالانه نتایج کار خود را برای استفاده کاربران انتشار می‌دهد. در ادامه مقدمه کتاب تحت عنوان تعاریف، اصطلاحاتی که در این دستنامه به کار برده شده، تعریف و تبیین گردیده است.

۷. بلوک مسئولیت معنوی اثر

۸. بلوک و پیژه استفاده کاربرد بین المللی

۹. بلوک و پیژه استفاده کتابخانه های ایران

در هر کدام از بلوک ها روند کار به این صورت است که ابتدا تعریف و دامنه فیلدهای موجود در بلوک مربوطه، سپس چگونگی کاربرد آن به صورت فهرست وار آورده، و در ادامه هر کدام از فیلدها به صورت مفصل بر قالب تعریف فیلد، چگونگی کاربرد از لحاظ الزامی یا تکرار پذیر بودن، شناسنگرهای فرعی ارائه شده است. علاوه بر این در هر کدام از فیلدهای مذکور نکات قابل ذکر درباره محتوای آنها و همچنین فیلدهای مرتبط با آن فیلد تبیین شده است. دریابان نمونه هایی برای هر کدام از موارد مورد حث ارائه گردیده است. این روند در همه بلوک ها با توجه به ضرورت تفصیل با اختصار هر کدام از بلوک ها و فیلدهای مربوطه ادامه پیدا کرده است.

بخش پیوست ها از هفت پیوست تشکیل شده است:

پیوست یک، کد زبان‌ها را دربرمی‌گیرد. این پیوست به صورت لغبایی همه زبان‌های موجود دنیا را دربرمی‌گیرد که با توجه به موقعیت و ضرورت از ارجاعات و تجویزهای نیز استفاده شده است. به عنوان نمونه، نزد مکان الفایلی زبان آذری‌باچانی چنین آمده است:

ΑΖΕΡΓΙΑΠΡΕ

Այս ինքնաշխատ

در این پیوست، علاوه بر فهرست الفبای زبان‌ها، فهرست الفبای کند زبان‌ها نیز آورده شده که استفاده از این فهرست را آسان‌تر کرده است. بنابراین، هم می‌توان از طریق زبان‌ها به کد آنها دست پیدا کرد و هم از طریق کد زبان‌ها به خود زبان‌ها دست یافته.

پیوست دو، کد کشورها را در بر می‌گیرد. در این پیوست کشورها به صورت الفبایی آمده و کد مورد استفاده آنها در مارک جهانی و مارک ییران در مقابل اسمی کشورها آورده شده است. در مورد جمهوریسلامی ایران به عنوان نمونه چنین آمده است:

RI FO CLIBUPPER CIMALSI NARI

در این پیوست نیز مانند پیوست قبلی، فهرستی الفبایی از کد کشورها آورده شده است که به اسمی کشورها دلالت دارند. پیوست سه، به کد نقش‌ها که کد سه نویسیده نقش‌هast اختصاص دارد این کدها در ۲۴ از فریلهای بلوک ۳ «مسئولیت معنوی» کاربرد دارد. به این نزدیک از اینجا خواهد آمد که آنچه در این پیوست آمده از

عنوان نمونه در محل القبایی فارسی «باریکر» چنین امده است:

باریکر AJJ01 008

شخصی ده در یک نمایش موزیکال یا دراماتیک یا هر نوع نمایش ییگ هنرنمایی می‌کند. در همین پیوست نمایه اังلیسی به فارسی قصه خانم دادگاه آندازه داشت. مادرانه زن

میں مسیح میر بھی نہیں، اور وہ سید ایسٹ، بدھ حنوفی مسیح۔

جامعة عجمان

سیوں ستر

لازم به ذکر است که در این قسمت، به اصطلاحاتی که به معنای متدالوں مورد استفاده قرار گرفته، اشاره‌ای نشده است. در بخش نحوه تنظیم دستنامه، قسمت‌های مختلف و علامت‌های مورد استفاده در طول دستنامه توضیح داده شده است. این قسمت نمایی کلی از دستنامه را برای استفاده کننده ارائه می‌دهد که پس از مطالعه این قسمت می‌توان سایر قسمت‌های دستنامه را به آسانی مورد استفاده قرار داد.

بخش سوم دستنامه مارک ایران به ساختار فرمت این مارک اختصاص یافته است.

ابتدا ساختار کلی مارک ایران (برچسب رکورد متشکل از ۲۴ نویسه) فهرست راهنمای متشکل از یک شماره سه رقمی برای هر فیلد داده‌ای، همراه با طول فیلد و جایگاه اولین نویسه آن نسبت به ابتدای نخستین فیلد داده‌ای (فیلهای داده‌ای) سپس برچسب رکورد، فهرست راهنمای، فیلهای متغیر، فیلهای الزامی، طول رکورد، ارتباط بین رکوردها، مجموعه‌های نویسه‌ای، تکرار داده‌ها، نحوه برخورد با خطوط متفاوت، مورد بحث قرار گرفته است. علاوه بر این موارد نمونه‌های نیز برای موارد مطرح در این قسمت آورده شده است، این نمونه‌ها می‌توانند خواندنده را در درک آسان مطالب پاره کند.

بخش چهارم کتاب اطلاعات عمومی برحسب رکورد و فیلدهای دادهای را در پرمی گیرد. در این بخش، تکرار فیلدها و فیلدهای فرعی، ترتیب فیلدها، ترتیب فیلدهای فرعی، نویسه‌های جانشینی، علائم کنترل رج آرایی، شکل و محتوای داده‌ها، نشانه‌گذاری و همچنین استفاده محلی و ملی مورد توجه قرار گرفته است و هر کدام از این قسمت‌ها به صورت مختصر و در صورت نیاز به همراه مثال ارائه شده است. قسمت دیگر این بخش به برحسب رکوردها اختصاص دارد، تعریف، چگونگی کاربرد، شماره نشانگرهای فیلدهای فرعی، عناصر دادهای با طول ثابت و همچنین به نکاتی درمورد محتوا پرداخته شده است که از جمله: طول رکورد، وضعیت رکورد، کدهای کاربردی، نوع رکورد، سطوح کتابشناختی، کدهای سطوح سلسله مرتبی، نحوه فهرست‌نویسی و فیلدهای مرتبط را در پرمی گیرد.

قسمت پایانی بخش چهارم کتاب به بلوک‌های رکورد اختصاص دارد که ده بلوک به شرح زیر آورده شده است:

- ۰ بلوک شناسایی
 ۱. بلوک اطلاعات کد شده
 ۲. بلوک اطلاعات توصیفی
 ۳. بلوک یادداشت‌ها
 ۴. بلوک شناسه رابطه
 ۵. بلوک عنوان‌های مرتبط
 ۶. بلوک تجزیه و تحلیل موضوعی

سهیم شدن در زیرساخت جهانی اطلاعات در هم یامیزد.
کتاب حاضر دستنامه است و کدهای مشخصی به بلوک‌ها و فیلدها
اختصاص داده شده و دستورالعمل‌های آنها را ارائه کرده، ازین رو از
لحاظ محتوایی چندان قابل نقد نیست. از طرفی نیز بر اساس مارک
جهانی تدوین شده و بازها مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است، اما به
لحاظ طرز ارائه می‌توان نکاتی را مورد توجه قرارداد.

۱. نوعی ناهمانگی بین بیان و عمل در تقسیم بخش‌ها مشاهده شد.

در بخش دوم، نحوه تحلیل دستنامه از «برچسب» به عنوان پیش‌پنجم یاد شده که در صفحه مندرجات و خود متن کتاب به این‌شکل عمل نشده است و «برچسب‌ها» به عنوان قسمتی از بخش چهارم آورده شده‌اند که می‌تواند از نظر انتقال اطلاعات برای یک دستنامه نامطلوب باشد.

۲. در عنوان بخش‌ها اشکالات تایپی وجود دارد به عنوان نمونه:
در بخش‌های دوم، سوم و چهارم بین شماره و عنوان بخش خط تیره و
یا حتی فاصله گذاشته شده است که با توجه به کدداربودن بلوک‌ها، فیلدها
و فلدهای، فرع، وغیره، این مورد می‌تواند گمراه کننده باشد.

۳. در ارائه نمونه‌ها در برخی موارد که از تاریخ میلادی استفاده شده است در توضیح فعال از تاریخ هجری استفاده شده که ممکن است برای خواننده مبتدی گمراه کننده باشد، به عنوان نمونه: در صفحه ۵۶ نمونه ۲:
کتاب سه جلدی، که در سال ۱۳۶۷ منتشر شده است.

تاریخ نمونه به میلادی و تاریخ توضیح مثال به هجری شمسی است. چنانچه خود تاریخ موجود در نمونه در توضیح آن نیز اورده شود، درک مثال آسان تر می‌گردد.

۴. در پیوستهای یک، دو، چهار و پنج که دارای اطلاعاتی به
الفبای لاتین هستند و از چپ به راست نوشته و الفبای می‌شوند،
از صفحه اصلی استفاده شده که بیگیری ادامه فهرست
از صفحه قبلی به صفحه بعدی را با مشکل رو به رو می‌کند. در
ویراستهای بعدی می‌توان این پیوستها را در پایان و از چپ به راست
آوردن استفاده از آنها راحت‌تر گردید.

۵. در نهایت با توجه به گستردگی و اهمیت کار تهییه مارک ملی، کمیته مربوطه می‌تواند از آرا و نظریات متخصصین و دست‌اندرکاران حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی سراسر کشور استفاده کند، تا تهییه و تدوین این گونه دستنامه‌ها به شکلی پربار، سریع و همگام با تغییرات و تحولات حوزه کتابشناسی، بیش از ۱۰۰.

در پایان با آرزوی آینده‌ای درخشنان برای حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، یکبار دیگر نگارنده سطور بر خود واجب می‌داند تا از زحمات کمیته ملی مارک ایران به خاطر تهیه و تدوین مارک‌ایران و انتشار دستنامه تشکر و قدردانی نماید، و دوباره تکرار می‌کند که اظهار نظرات و بررسی‌های علمی بیشتر از جانب متخصصین راه‌گشا و مژمرث مر خواهد بود.

نام مرتبه ۰۶۰ آسوسیاتیو نموده پیوست چهار، کد نظامهای موضوعی را در بر می‌گیرد. این کدها شامل اصطلاحنامه‌ها، سرعنوان‌های موضوعی و نظامهای رده‌بندی منتشر شده می‌باشد که در فیلد فرعی ۲۴ از فیلدهای ۵۰۰ تا ۱۲۵،۵۰۷ و ۵۸۵ به کار می‌روند.

بـه عنوان نمونه:

(SIRGA: emOR) (Surveys of CVOGRAG
covalda
CIB: bonyOL (self-adjacent cell plus CIB
cib
پیوست پنجم، فهرستی الفبایی از کد قواعد فهرست نویسی انتشار
یافته و فرمتهایی است که برای فیلدهای فرعی ۸۸ و ۲۴ از فیلد ۱۰۸ و
۲۴ از فیلد ۸۸ به کار می‌رند.

پیوست شش، اطلاعاتی را در بر می‌گیرد که باید به ضمیمه رکوردهای مبادله ارائه شود. در این پیوست به مواردی مانند اطلاعات مقدماتی، ماهیت مدارک فهرست‌نویسی شده، نویسه جاشین، فیلدهای الزامی برچسب رکورد و غیره اشاره شده است.

در پیوست هفت، نمونه‌هایی کامل از عناصر داده‌ای هر فیلد به یکباره آورده شده است. از این پیوست می‌توان برای درک کامل و جامع از رکوردهای مختلف مطرح در مارک ایران استفاده کرد.
در پایان کتاب دو واژگونه فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی ارائه شده‌اند.

با وجود گذشت حدود چهار دهه از تفکر تلاش برای مبادله اطلاعات جهانی به شیوه‌ای متحداشکل و بیش از ۳۵ سال از ظهور مارک در کتابخانه نگره آمریکا در سال ۱۹۶۸م و حدود دو دهه و نیم از پیدایش مارک جهانی باز هم تلاش کتابخانه ملی ایران در تشکیل کمیته ملی مارک و تدوین دستنامه مارک ایران و انتشار آن در سال ۱۳۸۱ق تقدیر و تحسین است.

کار تهیه مارک ملی، کاری بس طاقت فرسا و نیازمند شمی مضاعف و همکاری در سطح ملی و بین کتابخانه‌ای است. به هر حال امروزه شاهد خستین دستنامه مارک ایران هستیم و این حرکت را به عنوان گشایشی برای پیوستن و سهیم شدن در درونمایه اطلاعاتی زیر ساخت جهانی اطلاعات تلقی می‌کنیم. امید است با تلاش‌های قابل تحسین همکاران دست‌اندرکار و همکاری اندیشمندان و متخصصین کتابداری و اطلاع‌رسانی و مراکز کتابخانه‌ای و سازمان‌های ذی‌ربط، روز به روز شاهد شکوفایی استاندارد سازی قالب‌های انتقال اطلاعات و نمایش آن باشیم. همچنین با توجه به ظهور زبان‌های نشانه‌گذاری فرماتی و گسترش سریع آنها در جهت تسهیل مبالغه اطلاعات، لازم است کتابخانه ملی ایران این موارد را نیز در کنار مارک ایران مورد توجه قرار دهد، زیرا امروزه این زبان‌ها به دلیل تسهیلات بیشتر، یادگیری آسان و مزایای فراوان دیگر پرداختن به آنها را در سطح ملی توجیه می‌کند. امید که آینده نظام کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور ما همراه با افق‌های روش‌های همگامی و